

О. П. Савчук

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри технологічної і професійної освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядаються організаційно-методичні засади навчання безпеки життєдіяльності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. Розглянуто особливості формування педагогічної готовності майбутніх учителів технології до організації особистої безпечної життєдіяльності учнів та шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів з цього курсу. Здійснено аналіз останніх джерел та публікацій з досліджуваної теми.

Обґрунтовано позицію професійної підготовки учасників навчального процесу в контексті компетентності безпечної життєдіяльності. Формування компетентності безпечної життєдіяльності студентів трудового навчання та технологій визначено як активний педагогічний процес, спрямований на поступову побудову системи свідомих дій і вчинків студентів до самозбереження у всіх сферах життєдіяльності. У статті розглядаються актуальні питання проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період.

Від того, як і наскільки буде підготовлений учитель до створення безпечних умов навчально-виховного процесу, від якості його професійної підготовки щодо навчання учнів з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту, від рівня оволодіння компетенцією безпечної життєдіяльності залежить майбутнє нашої країни. Автором доведено, що якість підготовки фахівців визначається відповідністю знань, умінь, навичок, здобутих у ВНЗ, сформованістю професійно необхідних особистісних якостей вимогам сучасного виробництва, рівнем виробничих відносин і перспектив їх розвитку. Проаналізовано питання, пов'язані з процесом вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» у педагогічному виші з урахуванням того, що безпека охоплює всі сфери життя людини. Проаналізовано новий Закон України «Про вищу освіту», згідно з яким вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку; Закон закріплює отримання вищої освіти громадянами відповідно до їхніх побажань, інтересів та здібностей, підвищення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації розвитку.

Підготовка у зазначених вишах щодо безпечної життєдіяльності у повсякденні, під час виробничої діяльності, під час надзвичайних ситуацій ведеться поступово. Наголошено на необхідності розробки перспективних моделей підготовки конкурентоспроможних учителів трудового навчання, здатних забезпечувати прогресивний розвиток сучасного суспільства.

Ключові слова: *якість професійної підготовки, майбутні вчителі трудового навчання, компетентність безпечної життєдіяльності, навчальний процес, вища школа, безпека життєдіяльності, цивільний захист.*

Постановка проблеми. Головна мета безпеки життєдіяльності – збереження життя і створення умов для існування людини. Зневажливе ставлення до питань власної безпеки та безпеки оточуючих, як відомо, призводить до серйозних негативних наслідків. Сфера життєдіяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій дуже тісно пов'язана з питаннями техніки безпеки життєдіяльності. Періодично виникають небезпечні виробничі чинники під час виконання операцій. Від того, як і наскільки буде підготовлений такий учитель до створення безпечних умов навчально-виховного процесу, від якості його професійної підготовки до навчання учнів з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту, від рівня оволодіння компетенцією безпечної життє-

діяльності залежить саме головне і цінне – життя та здоров'я. Саме тому викладачу необхідно, організовуючи налагоджену роботу з безпеки життєдіяльності та охорони праці у навчально-виховному процесі, забезпечити оптимальний режим роботи і навчання студентів щодо попередження травматизму, безпечної та справної роботи обладнання і технічних засобів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага питанням професійної підготовки вчителів трудового навчання приділялася багатьма науковцями, серед яких – В. Вишневський, А. Грітченко, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Козяр, Є. Кулик, В. Моляко, Л. Савченко, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, В. Титаренко та ін. Питання підготовки сучасної молоді до без-

печної життєдіяльності та формування в неї знань з безпеки життєдіяльності досліджували багато вчених-педагогів, серед яких – В. Акімов, В. Березуцький, Ю. Бойчук, В. Гафнер, С. Гвоздій, С. Дембіцька, О. Запорожець, М. Зоріна, Ю. Іванов, І. Кобилянська, О. Кобилянський, В. Мельник, В. Михайлюк, В. Мошкін, О. Пуляк, Л. Сорокіна, Р. Цаліков, О. Шароватова, Л. Шершнев, С. Якушева, З. Яремко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Мета освітньої галузі «Технології» передбачає формування технічно, технологічно та комп'ютерно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової, гуманістичної та природо відповідної перетворювальної діяльності в сучасному високотехнологічному інформаційному суспільстві. За таких умов залишається актуальним збереження життя і здоров'я учасників трудового процесу і діяльності. Безпечна діяльність не природжена, її формування потрібно навчати. Проблеми поліпшення умов праці та навчання учасників навчально-виховного процесу, попередження їх травматизму є одним із головних питань сучасного освітнього закладу. Така готовність педагогів дасть змогу значно підвищити рівень особистої безпеки та скоротити людські та матеріальні втрати.

Мета статті полягає в потребі розглянути та визначити організаційно-методичні засади навчання безпеки життєдіяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій з позиції глобальних соціально-економічних, технологічних змін, вимог суспільства до трудової й естетичної підготовки молодого покоління в контексті сучасної парадигми освіти; виявленні особливостей художньо-графічної підготовки студентів спеціальності 014 «Середня освіта (трудове навчання та технології)».

Виклад основного матеріалу дослідження. Приєднання України до Європейського освітнього простору, зокрема в аспекті організації освіти на засадах Концепції «Нова українська школа», ставить перед закладами вищої освіти нові вимоги до формування засад майбутньої професійно-педагогічної діяльності студентів – майбутніх учителів трудового навчання та технологій. У державних нормативно-правових документах у галузі освіти, а саме в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, в документах «Про державний вищий навчальний заклад освіти», «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», «Про організацію виробничої і педагогічної практики», Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки,

Державній програмі «Вчитель» тощо, зазначається, що саме на вчителів покладається важлива місія підготовки молодого покоління конкурентоздатних фахівців, які відповідають вимогам технологічного розвитку різних галузей економіки, а також мають високий рівень духовної культури та національної свідомості.

Технологія – сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості. До складу сучасної технології вносять і технічний контроль виробництва. Вона пов'язана з науково-технічним прогресом, організацією праці та досвідом виробництва [3].

Технологія – сукупність знань про методи здійснення виробничих процесів та наукова дисципліна, що описує, розробляє і вдосконалює зазначені вище способи, процеси та порядок (регламенти, режими) їх здійснення. Як наукова дисципліна технологія сприяє впровадженню найефективніших і найекономічніших виробничих процесів, що потребують найменших затрат часу і матеріальних ресурсів. Розвиток технології зумовлюється ширшим застосуванням малоопераційних, маловідходних та безвідходних технологічних процесів, досконалих методик, систем математичного аналізу і прогнозування, засобів електронної та обчислювальної техніки.

Дисципліна «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» забезпечує майбутніх фахівців теоретичною та практичною підготовкою з опанування вмінь створювати безпечні умови діяльності і життя як у виробничій, так і в невиробничій сферах, осягнення принципів гармонійного розвитку особистості і сталого розвитку суспільства, знайомить із технікою безпеки.

Техніка безпеки – це система організаційних і технічних засобів, які запобігають дії на працівників небезпечних виробничих чинників. У небезпечних зонах постійно діють або періодично виникають чинники, небезпечні для життя і здоров'я людини. На жаль, як показують статистичні дані за 2018 рік, травмується близько 15–20 тис., з яких майже 1–1,5 тис. із смертельним наслідком. Близько 60 відсотків нещасних випадків і аварій на виробництві сталися з організаційних причин, 14 відсотків – з технічних, 12 відсотків – з психофізіологічних.

Закон України «Про освіту», прийнятий 5.09.2017 року (набув чинності 27. 09. 2017 року), утворює, що метою освіти в нашій державі є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, здібностей, формування цінностей і необхідних для самореалізації компетентностей [2].

Компетентність ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих під час навчання і самоосвіти, на життє-

вому досвіді, цінностях і нахилах. Компетенція ж – це здатність застосовувати знання, вміння, навички та особистісні якості для успішної діяльності щодо збереження та зміцнення здоров'я.

Професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій розуміється нами як цілеспрямований процес оволодіння студентами відповідними компетентностями в галузі технологічної освіти та передбачає безперервний розвиток і самовдосконалення майбутнього вчителя технологій вільно орієнтуватися в навколишньому середовищі та успішно вирішувати складні професійні завдання.

Компетентність безпечної життєдіяльності у майбутніх учителів трудового навчання та технологій полягає у здатності та підготовці особистості до професійної діяльності зі збереження і зміцнення свого фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я та здоров'я оточуючих.

Згідно з типовою навчальною програмою нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист», завдання її вивчення полягає у формуванні в студентів загальнокультурних і професійних компетенцій, знань, умінь і навичок розв'язувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних і надзвичайних ситуаціях, формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей у межах науково обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику [5].

Організаційно-методичні засади навчання безпеки життєдіяльності майбутніх учителів трудового навчання та технологій ґрунтуються на безпечній позиції праці. Безпека праці визначається: конструкцією використовуваних машин, механізмів і устаткування; особливістю виконуваних технологічних процесів; умовами виконання робіт. Безпека праці в цілому досягається безпекою виробничого устаткування, виробничих процесів, а також будівель і споруд.

На основі проведеного теоретичного аналізу формування компетентності безпечної життєдіяльності студентів трудового навчання та технологій визначаємо як активний педагогічний процес, спрямований на поступову побудову системи свідомих дій і вчинків студентів до самозбереження у всіх сферах життєдіяльності.

Галузевим стандартом педагогічної освіти України особлива увага приділяється художньо-графічним дисциплінам, котрі входять до професійно орієнтованих дисциплін навчального плану. Нині у підготовці студентів спеціальності 014 «Середня освіта (трудове навчання та технології)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за кваліфікацією «вчитель технологій,

креслення та інформатики» значна увага приділяється вивченню дисциплін, що належать до професійної та практичної підготовки і зумовлюють формування художньо-графічної компетентності, зокрема: інженерна та комп'ютерна графіка, креслення, теорія і методика навчання, технологічний практикум, виробництво та обробка конструкційних матеріалів, машинознавство та ін.

Художньо-графічна діяльність студентів зумовлюється особливостями трьох рівнів пізнання. Перший – сприйняття, другий – уявлення як ознаки психологічних способів дій; третій – як практичний спосіб техніко-технологічного відображення образу на умовній площині у формі графічної композиції [4, с. 159].

Професійна підготовка майбутніх учителів галузі «Технологія» передбачає цикл спеціальних технічних дисциплін, під час викладання яких студенти набувають техніко-технологічних знань; отримують досвід практичної діяльності; вчать розуміти мову техніки і технології; використовують конструкторську і технологічну документацію; знайомляться з навчальним обладнанням; приділяють увагу формуванню технічних понять, просторових уявлень; умінь складати і розбирати креслення і схеми; розширюють політехнічний кругозір [7].

У процесі навчання майбутніх учителів трудового навчання та технологій важливо враховувати, що технологічна підготовка ґрунтується на принципах трудового виховання:

- єдності трудового виховання та загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного);
- виявлення і розвитку індивідуальності в праці;
- високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;
- залучення учнів до різноманітних видів продуктивної праці;
- постійності, безперервності, посильності праці;
- наявності елементів продуктивної діяльності в учнівській праці;
- творчого характеру праці;
- єдності праці та багатогранного суспільного життя [1, с. 118–119].

Поряд із вміннями майбутніх учителів технологій ефективно використовувати робочий час, прийоми праці, економно витратити матеріали, електроенергію, естетично оформлювати вироби, забезпечувати відмінну якість продукції, трудову активність і творче, раціоналізаторське ставлення до процесу праці, дотримуватися трудової, виробничої, технологічної дисципліни тощо важливим є дотримання особистої гігієни, техніки та культури безпеки.

Культура безпеки життєдіяльності студентів вбачається у такому: усвідомлення цінності життя

як пріоритетного завдання суспільства; формування мотивації до особистісної та професійної безпеки; безпечний тип поведінки на основі використання можливостей педагогічного освітнього середовища; формування вмінь та навичок забезпечення безпечного існування; системний взаємозв'язок безпеки особистості, суспільства, держави, світового співтовариства; потяг молоді до безпечної реалізації будь-якого виду діяльності; формування культури безпеки життєдіяльності у триєдиному поєднанні: навчання, виховання, розвиток [6].

Висновки і перспективи. Нині вчитель технологій мусить відповідати вимогам суспільства щодо майбутньої професійної діяльності: володіти організаторськими, комунікативними, академічними, мовними здібностями; бути креативним; самостійним; мати добре розвинене просторове, технічне, вербально-логічне і педагогічне мислення; естетичний смак; вирішувати проблеми і завдання соціальної діяльності; вміло застосовувати різноманітні педагогічні методи та методичні прийоми, а також прагнути залучення до навчально-професійної дизайнерсько-технологічної діяльності. Формування майбутнього вчителя трудового навчання та технологій нового покоління відбувається нині в умовах перегляду змісту вищої педагогічної освіти й професійної підготовки, переходом до багаторівневої системи освіти, що передбачає її фундаменталізацію, гуманітаризацію, гуманізацію й диференціацію, розробку й реалізацію інноваційних педагогічних технологій та визначає індивідуальний напрям освіти (освітню траєкторію) з можливістю реалізації необхідного рівня педагогічної підготовки. Важливим для нашого дослідження є підготовка майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до безпечної майбутньої трудової діяльності, вироблення світоглядних основ безпеки життєдіяльності, запобігання нещасних випадків на виробництві та усвідомлення «особистого безпечного типу поведінки» та «безпечного типу поведінки

у майбутніх учнів» задля успішної адаптації у сучасному швидкозмінному світі.

Список використаної літератури:

1. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2001. 576 с.
2. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. «Технологія». Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М.П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. 2-ге вид. Київ : Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
4. Твердохлібова Я.М. Графіка як предмет пізнання та художньо-творчої діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей* : зб. матеріалів X Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О.П. Рудницької / голов. ред. : І.А. Зязюн. Вип. 4 (8). Чернівці : Зелена Буковина, 2013. С. 158–160.
5. Типові навчальні програми нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», «Цивільний захист». Київ : Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2011. 72 с.
6. Савчук О.П. Формування культури безпеки життєдіяльності студентів-технологів: запорука успішного особистісного та професійного майбутнього. Матеріали II Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції «Проблеми цивільного захисту населення: сучасні реалії України». Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 112–114.
7. Савчук О.П. Особливості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій / Савчук О.П., Штайнер Т.В. Materials of the XIII international scientific and practical conference "Science without borders-2017", 30 March – 07 April 2017. Volume 4. *Pedagogical sciences, Sheffield science and education ltd*. P. 8–11.

Savchuk O. Organizational and methodical principles training safety of vital functions future teachers of labor education

The article reveals with the organizational and methodological principles of teaching the safety of life future teacher in labor education and technologies. Devoted to the research of the features of forming of pedagogical readiness of future teachers of technology to organization of safe vital functions of student and social safety and it determines effective ways of training of the future teachers in this field. The analysis of sources and recent publications of the subject.

The position of the professional training participants in the educational process the context competence of safe life is substantiated. Formation of the competence of safe life students in labor education and technologies is defined active pedagogical process, aimed at gradual construction of a system conscious actions and actions students to self-preservation in all spheres of life. The article deals with the urgent questions regarding such issues as safety of life activity at current time.

The future of our country depends on how well the teacher will be prepared for the creation of safe conditions for the educational process, the quality of their professional training regarding training students on issues of life safety, civil protection, and on the level of mastering the safe living competency. The author proved that

the quality of training is determined by the relevance of knowledge, skills acquired in higher school, vocational formation of the necessary personal qualities, the requirements of modern production, the level of production relations and the prospects for their development. Analyzes the questions connected with the study process of discipline "Safety and civil protection" in higher education establishments at pedagogical specialties with consideration that safety captures all spheres of human life. The new Law of Ukraine "On Higher Education" is analyzed, according to which higher education provides fundamental scientific, professional and practical training, obtaining higher education degrees citizens according to their wishes, interests and abilities, improving scientific and professional training, retraining and professional development.

The training in these universities of life safety in everyday life, during the occupational safety and emergencies, is conducted gradually. The necessity of development perspective models training of competitive teachers of labor education, capable providing progressive development of modern society is emphasized.

Key words: *professional training, future teachers of labor education, safe living competency, educational process, high school, safety of vital functions, civil protection.*